

Filozofie a kritické myšlení

Rozhovor s Johnem Searlem

Harry Kreisler

Kde jste se narodil a vyrostl?

Narodil jsem se v Denveru a žil jsem tam do dvanácti let, ale kvůli rozmarům druhé světové války a tomu, jak se lidé tehdy přesouvali, jsem potom žil na řadě jiných míst. Otec byl výkonným ředitelem AT&T a matka byla lékařka. Po odchodu z Denveru jsem žil v New Yorku, New Jersey a Wisconsinu, kde jsem absolvoval střední školu a kde jsem nastoupil na svou první univerzitu.

Jak vaši rodiče ovlivnili váš charakter?

To nedokážu posoudit. Spousta lidí si určitě myslí, že neodvedli dost dobrou práci. Ted' se mi ovšem zdá, že moje vzdělání i výchova neměly zcela obvyklou podobu, protože matka byla profesí lékařka, takže jsem na rozdíl od řady lidí neměl potíže zvyknout si na ženy jako rovnoprávné představitele tohoto oboru. V tomhle směru jsem nikdy neměl pochybnosti. Když jsem byl ještě hodně malý, tak jsem si vlastně myslel, že například právo nebo medicína jsou spíše ženské než mužské profese. Můj otec byl koneckonců inženýr. Ted', když jsem trochu starší a můžu se podívat zpátky, mám pocit, že do mého filozofického uvažování pronikla jakási touha přijít na to, jak věci fungují, kterou jsem zdědil po rodičích – takový technický přístup k filozofickým problémům. A to není v mém oboru zcela typické, jak jsem zjistil.

Kde se vzal váš zájem o vědu?

Zvláště je, že na střední škole a na univerzitě jsem se proti vědě v jistém smyslu vymezoval. Nechtěl jsem být lékařem ani inženýrem. Měl jsem za to, že

zdaleka nejzajímavější oblast mého vzdělávání představují humanitní předměty. Ale dnes už bych takhle nerozlišoval. Ted' to všechno vnímám jako jeden celek. Nevidím žádný rozdíl mezi, dejme tomu, matematikou, literaturou a neurobiologií. Mám dost široký záběr a dost širokou představu o lidském intelektuálním činnosti na to, abych mezi těmito věcmi nedělal rozdíl. Můj problém a problém každého filozofa podle mě spočívá v tom, že by měl znát všechno, aby dělal filozofii dobře. A já všechno neznám. Ani žádný jiný filozof nezná všechno. Z čehož plyne neradostný závěr. Vypadá to totiž, že máme co do činění s trvalým problémem.

Zůstaneme-li ještě u vašeho dětství, které knihy vás zásadně ovlivnily?

Musely jich být stovky.

Četl jste hodně?

Ano. Mnohem víc než ted'. Třeba Rusellovy *Dějiny západní filozofie*, které se mi dostaly do ruky, když jsem byl v pubertě. Ona to z vědeckého hlediska není moc dobrá kniha, ale díky ní jsem získal pocit, že filozofové jsou skuteční lidé, kteří dělají skutečné věci. Filozofie v ní vypadá jako lidská činnost. Nemusíte být génius nebo nějaká kreatura, abyste ji mohli dělat. To na mě, myslím, mělo velký vliv. Ale ovlivnily mě i jiné, samozřejmější věci, například *Huckleberry Finn*. Četl jsem ho pořád dokola, v podstatě každý rok. A pokaždé jsem měl pocit, že jde o jinou knihu. A taky to je neobyčejná kniha. Pak jsem jako teenager začal brát literaturu opravdu vážně. Četl jsem velké modernisty: Prousta, Joy-

ce, Manna a Kafku. Ti mě mimořádně ovlivnili.

Předpokládám ovšem, že jste tehdy četli knihy, které vaši přátelé nečetli. Měl jste před nimi náskok?

Ani bych neřekl. Měl jsem na střední a vysoké škole neobyčejnou partu přátel. A když o tom teď přemýšlím, na šestnáctileté lidi jsme si byli dost silně vědomi toho, že jsme intelektuálové. To znamená, že jsme nesnášeli americkou populární kulturu. S kulturou padesátých let jsme neměli nic společného. Kdykoli jsme zaslechli Binga Crosbyho nebo Franka Sinatru, tak se nám zvedal žaludek. Pro nás to byl prostě šmejd, nechťeli jsme s tím mít nic do činění. Ve svých zájmech jsme si počínali vědomě jako intelektuálové a myslím, že to bylo zdravé.

Připadá mi zdravé, zvláště v mládí, pokud člověk cítí, že je jiný a jedinečný a není prostě součástí velké masy lidí, která se veze s sebou. Podle mě je dobré jít proti proudu.

To filozofové dělají často, jak o tom budeme za chvíli mluvit.

Ano. Ještě než mi bylo čtrnáct nebo patnáct, zvykl jsem si na pocit, že patřím k menšině. Měl bych se zmínit o tom, že když jsme žili v New Yorku, chodil jsem do velice neobvyklé školy. Byla to experimentální škola Kolumbijské univerzity, která se jmenovala Horace Mann Lincoln.² A musím říct, že šlo o nejintenzivnější intelektuální prostředí, v jakém jsem se kdy pohyboval. A to mi bylo třináct. Začal jsem tam chodit do deváté třídy a moji spolužáci byli nesmírně zapálení. Byli celí pryč do politiky. V té době jsem vyznával fabiánský socialismus, ale jako pouhý socialista jsem byl ve třídě v podstatě za pravičáka. Vládla tam neobyčejná atmosféra a myslím, že to na mě z dlouhodobého hlediska opravdu mělo vliv. Mimo jiné jsem tam získal jakousi intelektuální sebejistotu při debatách. Na Horace Mann Lincoln musel člověk křičet z plných plic, jinak se neprosadil.

Kromě myšlení tedy toto prostředí vyžadovalo i jistou dávku tvrdosti.

Zvykl jsem si polemizovat. Nevadí mi, když lidé napadají moje názory. A nevadí mi, pokud se ukáže, že jsem v menšině. To mě netrápí.

Pregraduální studium jste absolvoval na Univerzitě ve Wisconsinu.

Ano, tam jsem začal svá univerzitní studia. Tenkrát to bylo báječné místo. Připadá mi, že všechny univerzity ztratily část onoho nadšení, které na nich vládlo na začátku padesátých let, ale já jsem tehdy studoval program, který se jmenoval Integrovaná humanitní studia. Učili jsme se o západní civilizaci, zhruba od předsokraticů po současnost. Šlo skutečně o úžasné intelektuální prostředí.

Byl jste také členem studentské samosprávy?

Ano. Nevím přesně, jak jsem se k tomu dostal, ale určitě takovým tím běžným způsobem. Najednou člověk zjistí, že kandiduje na nějakou funkci ve studentské samosprávě. A já jsem kandidoval.

Působil jste jako předseda studentské rady.

Ano. Ale bohužel jsem spoustu lidí zklamal, poněvadž se moje práce předsedy dostala do konfliktu s mými intelektuálními zájmy. A nakonec jsem z funkce odstoupil, abych se věnoval studiu. Musel jsem se zkrátka rozhodnout, což jsem také udělal.

Vášim hlavním oborem byla filozofie?

Já jsem dělal všechno. Chci říct, že jsem se na nic nespécializoval. Zajímalo mě všechno a tak je to pořád. To je jeden z mých problémů, všechno mě zajímá. Jdu třeba do knihovny, abych si půjčil knížku o symbolické logice, a najednou zjistím, že si čtu o válce v poušti, o vývoji keramiky v Evropě nebo o byzantském umění. Mě zajímá úplně všechno.

Ale snažíte se vnést do věcí řád.

Ano, snažím. To je možná jeden z důvodů, proč se – intelektuálně vzato – snažím psát přehledné knížky a vymýšlet přehledné teorie, v mé hlavě totiž panuje naprostý chaos.

Pak jste získal Rhodesovo stipendium a odešel jste do Anglie. Jak dlouho jste tam pobyl?

Rhodesovo stipendium jsem získal ve třetím ročníku, když mi bylo teprve devatenáct. Ještě jsem nebyl hotový člověk. To jsem si tehdy samozřejmě neuvědomoval. Měl jsem za to, že jsem nesmírně vyzrálý a vyspělý. Ale když jsem přišel do Oxfordu, jednali se mnou, jako bych neměl vůbec

žádné vzdělání. Přinutili mě začít od píky, jelikož jsem na rozdíl od ostatních stipendistů Rhodesova programu ještě neměl titul. A oni tudíž prohlásili: „Musíte začít od začátku.“ Tak jsem se zapsal na filozofii, politologii a ekonomii, což byla standardní kombinace. Tehdy jsem se začal profesionálně zajímat o filozofii. Když jsem pak obhájil bakalářskou práci – tehdy to v Oxfordu fungovalo tak, že pokud jste napsali dobrou práci, univerzita vás zaměstnala –, a několik měsíců na to jsem začal pracovat jako tzv. *don*, tedy výzkumný asistent na Christ Church, což je moje stará kolej. Zůstal jsem tam další tři roky. Poprvé jsem v Oxfordu strávil celkem sedm let. Tři roky jako pregraduální student, jeden rok jako badatel a pak tři roky jako člen pedagogického sboru.

Po návratu do Spojených států jste začal působit v Berkeley?

Ano.

V kterém roce jste sem přišel?

V roce 1959 a od té doby jsem tady. Čtyřicet let.

Je náročné dělat filozofii?

No ovšem, je to masakr. Chcete vážně vědět, jak se dělá filozofie? To ráno vstanete a před sebou máte velkou cihlovou zeď. A vy se proti ní rozběhnete hlavou napřed. A to děláte každý den, dokud do té zdi neprorazíte díru. To je filozofie.

Ale metaforicky řečeno, ta zeď už přestala existovat...

Já do ní bohužel pořád buším. A jakmile jednu zeď roztluču, musím se pustit do další. Funguje to tak, že neustále zápasíte se spoustou zdánlivě kontradiktorních myšlenek, které vás nicméně přitahují, takže musíte najít nějaký způsob, jak se s nimi vypořádat.

Vezměte si nějaký samozřejmý příklad. Všichni máme vědomí a toto vědomí reálně existuje. Stačí, když se štípnete, a hned vidíte, že jde o skutečnost. Ale jak může mít hmota vědomí? V lebce máte toho blivajzu asi kilo a půl. Má zhruba konzistenci ovesné kaše – jen je mazlavější. A má šedobílou barvu. Jak je možné, že jeden a půl kila tohoto blivajzu ve vaší lebce má všechny ty myšlenky a pocity a úzkosti a touhy? Jak může tahle rozměklá, synapsemi rachotící hmota vyprodukovat celý náš pestrý vědomý život? Jak sto miliard neuronů, gliových buněk

a synapsí vytváří vědomí? To je pro filozofické problémy typické. Na jednu stranu se vám chce říct, že vědomí nemůže existovat, protože to nejde dohromady s fyzickým světem. Na druhou stranu všichni víme, že vědomí existuje. Takže musíte najít nějaký způsob, jak tenhle rozpor vyřešit. To je typický filozofický problém.

A to je hlavní oblast vašeho filozofického zájmu.

Ano, právě teď tomu tak je. V začátcích své kariéry jsem se zabýval jazykem. Zkoumal jsem především jazyk a řeč. Mé první knihy pojednávaly o filozofii jazyka. Ale když jsem je psal, neustále jsem používal mentální pojmy jako *přesvědčení, záměr, touha* a *lidské jednání*. Bylo mi jasné, že jednoho dne budu tenhle dluh muset splatit a napsat o takových věcech knihu. Tak jsem to udělal. Napsal jsem práci s názvem *Intencionalita*. Tím jsem ovšem otevřel celou řadu tradičních problémů z filozofie mysli. Jak funguje mysl? Jaký je její vztah k fyzické realitě? Napsal jsem o těchto otázkách několik knih. A došlo ke dvěma věcem. Za prvé, z vědomí se stalo módní téma. Pokud jste během prvních dvaceti nebo třiceti let mé kariéry mluvili o vědomí, lidé se domnívali, že jste buď nějaký mystik, nebo že si děláte legraci. Ale to se teď změnilo. Dnes se z toho stalo velice vzrušující téma. A za druhé, vznikla kognitivní věda jakožto nová disciplína a já jsem byl u toho. Tady v Berkeley a vlastně v celé zemi se nám podařilo založit toto nové hnutí zvané kognitivní věda.

Z filozofického hlediska je zajímavé, že se tento obor dotýká této dichotomie mezi myslí a tělem, což je něco, co filozofie nikdy nevyřešila.

Proto se to snažím vyřešit. Snažím se říct, že se musíme zbavit kategorií 17. století.

Zdědili jsme slovník, který nám sugere, že *mentální* a *fyzické* označují různé oblasti. Stalo se to dokonce součástí naší populární kultury, takže zpíváme písničky o tvém těle a duši a máme rčení o tom, že by mysl něco chtěla, ale tělo je slabé nebo obráceně, že něco chce tělo a mysl je slabá. Nejen ve filozofii, ale také v náboženské tradici jsme zdědili myšlenku, že existují dvě zcela odlišné oblasti, oblast duchovna a oblast fyzická. A proti tomu já bojím. Snažím se říct, že obýváme jedinou říši, která vykazuje všechny tyto rysy. Jakmile si to uvědomíte, filozofický

problém mysl versus tělo mizí. Stále vám zůstává obrovský neurobiologický problém, totiž, jak to mozek přesně dělá? Jaké jsou konkrétní neuromediátory? Jaká je neuronová architektura? Dokážu však, myslím, vyřešit filozofickou otázku, jak je možné, že mentální sféra tvoří reálnou součást světa, který je zcela fyzický.

A jak?

Vyřeším ji tak, že se zbavím tradičních kategorií. Zapomeňte na Descartesovy kategorie *res extensa* a *res cogitans*, tj. rozlehlá materiální skutečnost a myslící skutečnost duševní. Jakmile se těchto kategorií zbavíte a položíte si otázku, jak to funguje, pak se zdá, že existují dva principy, které – pokud jim správně porozumíte, což není zase tak snadné – vás přivedou k řešení tradičního problému myslí a těla. Tyto principy jsou, za prvé: všechny naše mentální procesy jsou vyvolány nízkourovňovými neuronovými procesy v mozku. Předpokládáme, že k tomu dochází na úrovni neuronů, ale to musejí v konečné fázi rozhodnout specialisté. Náš mentální život je způsoben chováním neuronů a synapsí. Možná je potřeba jít výš nebo níž, jedná se však o nějaký druh nízkourovňových procesů v mozku, ať už jsou to svazky neuronů nebo subneuronové části nebo neurony a synapse. Všechno počínaje bolestí, přes lechtání a svědění po prožitky úzkosti postindustriálního člověka v pozdním kapitalismu – vyberte si, co se vám víc líbí.

Stejně jako když si člověk nakopne palec.

Třeba. Vyberte si svůj oblíbený pocit. Pocit nadšení na fotbalovém zápase, pocit opilosti, když člověk přebere. To všechno je způsobeno proměnlivými frekvencemi neuronových zážehů v mozku nebo jiným podobným neurobiologickým jevem, přesně to nevíme. To je princip číslo jedna. Mozek generuje mysl. Veškerý náš mentální život lze kauzálně vysvětlit chováním neuronových systémů.

Druhý princip je stejně důležitý: mentální skutečnost generovaná neurobiologickými jevy není nějaká odlišná substance, která z mozku vystříkne. Nejde o žádnou šťávu, kterou produkují neurony. Jedná se prostě o stav, v němž se nachází systém. To znamená, že chování mikrosložek určuje rysy celého systému na makrourovni, ačkoli tento systém tvoří výhradně ony složky, které generují chování

na vyšší úrovni. Lze tedy říct, že vztah mezi mozkiem a myslí má kauzální charakter, ale mysl je přitom pouze vlastností mozku. Tohle spousta lidí nedokáže pochopit. Ale když se nad tím zamyslíte, příroda je takových věcí plná.

Vezměte si například tuhle sklenici vody. Jedná se o tekutinu. Tekutost je skutečná vlastnost, ale vysvětlujeme ji chováním molekul, tj. tekuté chování vysvětlujeme chováním molekul, přestože tekutost je pouze vlastností celého systému molekul. Nemůžu najít jednu molekulu a prohlásit „Tahle molekula je tekutá a mokrá, teď zkusím najít nějakou suchou molekulu.“ Podobně si nemůžu vzít jeden neuron a prohlásit: „Tenhle má vědomí a tenhle ne.“ Mluvíme o vlastnostech celých systémů, které lze vysvětlit chováním mikrosložek těchto systémů. Tento filozofický problém je tedy vyřešen. Filozofický problém mysl versus tělo mě tudíž nechává v klidu. Avšak vědecký problém – jak toto soustrojí funguje –, ten zůstává. A já se s ním musím taky poprat, i když nejsem neurovědec. Zbývá samozřejmě ještě spousta jiných filozofických problémů, ale tenhle konkrétní problém mě neznepekokuje.

V jedné ze svých novějších knih se opakovaně zmiňujete o tom, co to znamená dělat filozofii, ale na jednom místě říkáte: „Vždycky je dobré připomenout si fakta.“ Prohlásil jste, že jde o velmi vzrušující záležitost, což vyplývá mimo jiné z toho, že se filozofické práci věnujete ve stejné době, kdy dochází k objevům v oblasti biologie.

Přesně tak. Myslím, že zejména ve filozofii si musíte připomínat, co už víte. Je nám známo, že svět tvoří entity, kterým říkáme částice. Nejde přímo o částice, ale dá se to tak přibližně říct. Svět je tvořen entitami, molekulami, atomy, subatomárními částicemi. A tyto nepatrné entity se organizují do systémů, které se nacházejí v kauzálním vztahu k jiným systémům. Planeta je tudíž systém a molekula vody je rovněž systém. Dítě je systém. Máme zde tyto subsystémy. A některé z těchto systémů prošly biologickým vývojem.

My lidé jsme systémy založené na uhlíku s pořádnou dávkou vodíku, dusíku a kyslíku. V tom spočívá náš život. Pro tyhle čtyři prvky máme slabost. A tyto systémy se v evolučním čase mění. O tom víme. Některé z těchto živých, na uhlíku

založených systémů vyvinuly neuronové systémy. Neuron je zvláštní druh buňky. Je to buňka jako každá jiná, ale má jinou anatomickou strukturu. A některé z těchto neuronových systémů generují vědomí. Odtud je třeba vyjít. Tohle všechno je známo ještě dřív, než se filozof vůbec pustí do práce. A my se o tyto znalosti při práci opíráme. Nevrátíme se zpátky a nezačneme uvažovat o tom, že reálný svět možná neexistuje. Taková možnost nepřipadá v úvahu. Je třeba si připomenout, co už víme.

V jedné ze svých knih se pokoušíte vysvětlit, za jakých okolností filozofujeme. Říkáte: „Jakmile s jistotou víme, že jsme v nějaké oblasti dosáhli určitých znalostí a porozumění, přestaneme této oblasti říkat filozofie a začneme ji označovat jako vědu. A jakmile dosáhneme nějakého konkrétního pokroku, usoudíme, že o něm máme právo hovořit jako o pokroku vědeckém.“

Přesně tak.

Tato situace tomu všemu tudíž přidává na zajímavosti.

Přesně tak. Funguje to následovně: Filozofie je do určité míry označení pro řadu témat, s nimiž si nedokážeme poradit, u nichž jsem nevytvořili metody pro řešení otázek. To je jedna z věcí, která mě na filozofii přitahuje. Je to otevřený prostor. Nejste v ní ničím sešněrovaní, nejste uvězněni v úzkém výzkumném programu. Spouště lidí ovšem dělá problémy, když se nemohou uchýlit k zavedenému souboru filozofických pravd. Máme tedy před sebou tento otevřený prostor. Jakmile však nějakou otázku formulujeme natolik precizně, že připouští systematickou odpověď, o jejíž pravdivosti nemůže nikdo pochybovat, přestáváme mluvit o filozofii. Mluvíme o vědě, matematice či logice. Došlo k tomu v řadě otázek. Stalo se to třeba s problémem života. V jednom okamžiku jsme se ptali: Jak to, že je netečná hmota živá? To byl problém filozofický. Dnes pro nás není snadné si uvědomit, o jak důležitou otázku šlo. Nedokážeme si představit, jak silně se s ní naši prarodiče potýkali. Dnes víme, jak tato věc funguje. A to se podle mého názoru stane i s problémem vědomí. Najdeme způsob, jak vědomí uchopit vědecky. Z hlediska filozofie je takový výsledek legrační. Proto má věda vždycky „pravdu“ a filozofie se vždycky „mýlí“. Jakmile totiž dospějeme k přesvědčení, že máme pravdu, nemluví-

me už o filozofii, ale začneme tomu říkat věda.

Takže v okamžiku, kdy objeví metodu zodpovídání otázek, může filozof zavřít krám.

Jakmile získáte metodu, kterou většina kompetentních badatelů (vždycky se najde pár podivínů) přijímá jako správnou metodu pro řešení daného problému, přestane jít o problém filozofický a stane se z toho problém logický nebo biologický. Takže otázka „Kolik uhlíkových řetězců je v serotoninu?“ (což je neuromediátor) není filozofická otázka. Pokud se ale zeptáte: „Jaký je vztah mezi duševnem a fyzikem?“, pak se ještě pořád jedná o filozofickou otázku. Co způsobuje rakovinu? To není filozofická otázka. Zeptáte-li se však „Jaká je povaha kauzality?“ nebo „Jak jedna věc může vyvolat jinou?“, jde o filozofickou otázku.

Pokud se student rozhodne vystudovat na Univerzitě v Berkeley a zapíše se do kurzu filozofie, může to v něm vyvolat jisté obavy. Kdysi jste řekl: „Musíme začít tím, že k problému přistoupíme naivně. Musíme se nechat ohromit fakty, která by každý rozumný člověk považoval za samozřejmá.“ Případný údiv, naivita a nevinnost jsou tedy v jistém smyslu pozitivní.

Ano. Myslím to úplně doslova. A v našem rozhovoru jsem se vlastně v tomto duchu vyjadřoval. Vezměte si způsob, jakým popisují problém vztahu mezi myslí a tělem: člověk se musí nechat ohromit věcmi, které by každý rozumný člověk považoval za samozřejmé. Mám v mozku hmotu a ta má vědomí. Jak je ksakru možné, že má vědomí? Tuhle dětinskou otázku si musíte položit. Když začnete pracovat na nějakém filozofickém problému, musíte si počínat zcela naivně. „V obličejí mám díru a z ní vycházejí zvuky. Lidé jim přisuzují určité významy. Říkají o nich, že jsou pravdivé, nepravdivé nebo zajímavé. Jak je to možné? Jak mohou mít zvuky, které dělám pusou, všechny tyto pozoruhodné vlastnosti?“ To je naivní fáze. Pak si v určitém okamžiku musíte začít počínat nesmírně sofisticky. Přestanete být naivní a začnete být mimořádně erudovaný, rigorózní a sofistický. A já jsem nikdy nepřišel na to, kdy přesně člověk přestane být hloupý a začne být chytrý. Na začátku ovšem musíte k problému přistupovat velice naivně a hloupě. „No to je úžasné, jak je to

možné?“ Později zapojíte svůj intelektuální aparát a přijdete té věci na kloub.

Ale musíte se také ponořit do studia vědeckých objevů z oblasti fungování mysli.

Ano. A v tomto směru je největší katastrofou internet. Dnes toho totiž musíte přečíst víc než kdy dřív. Všude narážíte na spoustu dobrých článků. Nedokážu se ani seznámit se všemi inteligentními útoky na svou osobu. Je jich příliš mnoho! A nejsem schopen přečíst všechny e-maily, které mi chodí. Problém tedy spočívá v tom, že nám technologie neposkytuje během dne více času. A člověk musí hodně číst a já vím, že nečtu dost. Ale to, co čtu, beru velice vážně.

Popsal jste oblast, v níž se pohybujete, a problémy, na kterých pracujete. Jaké vlastnosti jsou potřeba pro kvalitní filozofickou práci? Vypadá to, že člověk musí být nanejvýš trpělivý.

Ano. I když já vím, že trpělivý nejsem. Mám sklon k netrpělivosti. Ale pokusím se popsat některé vlastnosti, které by podle mě měl mít dobrý filozof. Předně musíte být otevřený. Nemůžete si myslet, že předem znáte všechny správné odpovědi, musíte být ochoten nechat se překvapit, když řešíte nějaký problém. To se mi stalo mnohokrát. Uvedu jeden příklad.

Celý život mi bylo jasné, že jednoho dne budu muset napsat článek o metafoře: Jak fungují metafory? Jako každý Američan jsem samozřejmě chodil na střední školu. A jako každý Američan jsem si myslel, že věci, které jsem se ve škole naučil, musejí být na určité úrovni pravdivé. Na střední škole nás učili, že všechny metafory jsou ve skutečnosti převlečená přirovnání. Řeknete-li „člověk je vlk“, máte tím na mysli, že se člověk v určitých ohledech chová jako vlk. Bral jsem to jako fakt, ale pak jsem ke svému údivu zjistil, že tahle teorie nefunguje. Nemůže fungovat, a to z několika důvodů. To je jeden z příkladů, jak musíte být otevřený. Musíte počítat s tím, že vaše nejzákladnější představy budou zpochybněny nebo dokonce vyvráceny. To je první věc.

Za druhé, musíte si dávat pozor na to, jak postupujete. Měl byste zajistit, aby každý váš krok logicky vyplýval z kroků předchozích.

Třetí věc je v jistém smyslu ta nejtěžší. Nesmíte říkat věci, které jsou zjevně nepravdivé. A divil byste se, kolik slavných fi-

lozofů říká věci, které evidentně nejsou pravda. Například Berkeley tvrdí, že neexistuje hmotný svět, že jde jen o naše představy. Řada současných filozofů prohláší, že mysl reálně neexistuje, že se ve skutečnosti jedná o jakýsi počítačový program nebo o určitý způsob pohledu na svět. Vědomí neexistuje, je to jenom nějaký druh počítačového programu. Pokud postupujete s rigorózní přesností, máte otevřenou mysl a snažíte se vyvarovat očividných chyb a zjevně nepravdivých tvrzení, pak vám sice nemohu zaručit úspěšnou filozofickou kariéru, ale jste na dobré cestě. Prostě si povedete líp než mnozí slavní jedinci.

A také musíte být odvážný a musíte umět polemizovat.

Ano, bez určité míry odvahy se neobejdete. Zastáváte-li názor, o němž se domníváte, že je pravdivý, avšak mnoho lidí s vámi nesouhlasí, a vy tento názor publikujete a pak otevřete svou e-mailovou schránku nebo filozofický časopis a zjistíte, že si všichni tihle lidé myslí, že se mýlíte, pokud si opravdu myslíte, že máte pravdu a že vaše argumenty jsou dobré, pak si musíte věřit. Některým lidem to činí potíže. Mně ne. Za to asi vděčím svému vyznání a osobnímu stylu. Nevadí mi, když se mnou ostatní lidé nesouhlasí. Mrzí mě, že se této chyby dopouštějí, ale dělám, co mohu, abych je z jejich omylu vyvedl.

Ve svých pracích o lidské mysli a mozku hovoříte o tom, že se každá éra vždy uchyluje k metafoře, která převládá v oblasti technologie. V současné době se proto velmi často říká, že lidská mysl je jako počítačový program. V reakci na tuto myšlenku jste přišel s argumentem tzv. čínského pokoje. Můžete o tom něco říci?

Ten argument je tak prostinký, že je mi poněkud trapné ho neustále opakovat, lze ho ovšem formulovat v několika vteřinách. Zní takto:

Kdykoli vám někdo předloží nějakou teorii mysli, vyzkoušejte ji sami na sobě. Vždycky se ptejte, jak by to fungovalo u mě? Pokud vám někdo řekne „Tvoje mysl je jenom počítačový program. Když něčemu rozumíš, tak pouze procházíš kroky tohoto programu“, tak to vyzkoušejte. Zvolte si nějakou oblast, v níž se nevyznáte, a představte si, že provádíte kroky v počítačovém programu. Já nerozumím čínsky. V tom jsem beznadějný případ. Dokonce ani nerozeznám čínské písmo od japon-

ského. Takže si představím, že jsem zamčený v pokoji se spoustou čínských znaků (to je databáze), mám k dispozici pravidla pro kombinování těchto znaků (to je program) a někdo mi škvírou podává do pokoje čínské znaky, což jsou otázky v čínštině. A já si pak v pravidlech vyhledám, co mám s těmito znaky udělat a posílám jim znaky ven. Nevím přitom, že znaky, které dostávám, jsou otázky a znaky, které posílám ven, jsou odpovědi.

Pokud programátoři sepsali pravidla dobře a já dokážu dobře kombinovat znaky, pak jsou moje odpovědi v pořádku. Vypadají jako odpovědi čínského rodilého mluvčího. Dostávám otázky v čínštině a v čínštině na ně odpovídám. Ale i tak nerozumím ani slovo čínsky. A co je hlavní, pakliže nerozumím čínsky na základě realizace počítačového programu pro porozumění čínštině, pak na tomhle základě nerozumí čínsky ani žádný jiný digitální počítač, neboť žádný počítač nedisponuje ničím, co bych neměl já. V tom spočívá síla počítačů: prostě jenom kombinují znaky. Manipulují s nimi. Jsem tedy počítač naprogramovaný pro rozumění čínštině, ale nerozumím čínsky ani slovo.

Pointu pochopíte, když srovnáte Searla v čínštině se Searlem v angličtině. Pokud se mě někdo na něco zeptá anglicky a já anglicky odpovídám, potom mé odpovědi budou stejně dobré jako odpovědi rodilého mluvčího, protože já jsem rodilý mluvčí. A kdyby mi někdo kladl otázky v čínštině a já bych na ně odpovídal čínsky, mé odpovědi opět budou stejně dobré jako odpovědi čínského rodilého mluvčího, protože používám čínský program. Při pohledu zevnitř zde však vidíme obrovský rozdíl. Navenek to vypadá stejně. Uvnitř rozumím anglicky, ale nerozumím čínsky. V angličtině jsem člověk, který rozumí anglicky; v čínštině jsem jenom počítač. Počítače tudíž – a to je rozhodující – nemají zaručeno porozumění, poněvadž jenom realizují program. Možná rozumí z nějakého jiného důvodu, ale pouze procházejí kroky ve formálním programu našim myslím nestačí.

A počítačový program tím pádem nedokáže vysvětlit vědomí.

Přesně tak. Ani zdaleka. To znamená, že počítače jsou kničemu a že bychom je neměli používat. Ani v nejmenším. Já používám počítače každý den. Nemohl bych bez nich dělat svou práci. Počítač ovšem pouze modeluje či simuluje procesy. A počítačová simulace lidské

mysli je asi totéž jako počítačová simulace trávení. Pokud bychom provedli dokonalou počítačovou simulaci trávení, nikdo by si neřekl: „Zaběhneme pro pizzu a naccpeme ji do počítače.“ Jedná se pouze o model, o obraz trávení, který ukazuje formální strukturu toho, jak to funguje. Ke skutečnému trávení zde nedochází! Takhle je to u počítačů se vším. Počítačový model zamilovanosti, opilosti nebo četby románu se ve skutečnosti nezamiluje, neopije, ani si nepřečte román. Pouze nám nabídne obraz či model těchto procesů.

Pojďme se chvíli bavit o univerzitě a o tom, jak filozof vidí cíle univerzitního vzdělávání, ale také o změnách, které se odehrály v Berkeley. Vy jste zde začal svou akademickou kariéru a krátce po vašem příchodu zahájilo svou činnost Hnutí za svobodu projevu, do něhož jste se později zapojil. Můžete o tom něco říci?

Mohu. Je to dlouhé vyprávění. Došlo k tomuto: já nejsem v zásadě politický člověk. Pokud si mám vybrat mezi intelektuální kariérou a politickou kariérou, vždycky dám přednost té intelektuální, protože je zábavnější a z dlouhodobého hlediska přináší člověku větší uspokojení. Ale když jsem se vrátil z Anglie, začal jsem se podílet na aktivitách hnutí na podporu občanských svobod a zejména jsem se angažoval proti tomu, co zbylo z mccarthismu padesátých let. Vystupoval jsem proti tzv. Sněmovnímu výboru pro neamerickou činnost. Už jako student ve Wisconsinu jsem se angažoval proti senátorovi McCarthymu, který tehdy v senátu zastupoval právě Wisconsin. Působil jsem jako tajemník organizace, která se jmenovala Studenti proti McCarthymu. To tedy byla jakási moje bokovka. A k mému naprostému ohromení jsem dostal zákaz promluvit na naší právnické fakultě v reakci na film šířený Sněmovním výborem pro neamerickou činnost. Z rektorátu zavolali na právnickou fakultu a řekli: „Ten Searle je moc kontroverzní, toho nemůžete nechat mluvit.“ Šlo o prorektora Kragena a stalo se to v době, kdy byl rektorem Edward Strong.³ Kragen zavolal na právnickou fakultu a odvolal se na různá hloupá univerzitní pravidla, kterým se říkalo „Kerova pravidla“. Clark Kerr⁴ mě ujistil, že byla tato pravidla použita zcela nevhodně, ale v té době mohli tito lidé omezit moji svobodu projevu a řeknu vám, že se mi to pranic nezamlouvalo. Hrozně jsem se naštvál. Působil jsem na této univerzitě

jako odborný asistent, pozvali mě, abych pronesl přednášku v jedné třídě na právnické fakultě, a prorektor Kragen z rektorátu tam zavolal a tuto přednášku zakázal.

Několik let po tomto incidentu za mnou přišlo několik studentů a řekli mi: „Protestujeme proti nedostatku svobody projevu na univerzitě. Založili jsme organizaci, která se jmenuje Hnutí za svobodu projevu (HSP).“ Našli ve mně spřízněného posluchače. Pod myšlenku, že univerzitu čeká ještě spousta práce, než bude v jejím rámci nastolena úplná svoboda slova, jsem byl ochoten se podepsat. Jako s prvními jsem o této studentské iniciativě mluvil s Mariem Saviem,⁵ což byl jeden z mých dobrých studentů, a se svou pedagogickou asistentkou Suzanne Goldbergovou. Vzpomínám si, že jsem šel jednou se Suzanne po kampusu a viděl jsem zástup lidí, kteří obklopili policejní auto. Šlo o neobyčejný výjev. Nebylo to jako v padesátých letech. Takže jsem začal ihned vystupovat s projevem na podporu HSP. Byl jsem vlastně prvním členem pedagogického sboru s definitivou, který se skutečně postavil na stranu studentů. Velmi aktivně jsem Hnutí za svobodu projevu podporoval.

Co vám ta zkušenost přinesla? Hnutí za svobodu projevu se očividně v průběhu času výrazně proměnilo.

Ano, to je pravda. Došlo k několika věcem a většinu z nich nebylo možné předvídat.

Hnutí za svobodu projevu bylo z hlediska svých původních záměrů úspěšné. Skutečně se nám podařilo změnit univerzitní regule, takže to, co se mi stalo jako odbornému asistentovi, se po roce 1964 už nemohlo znovu opakovat a nevěřím, že by mohlo k něčemu takovému dojít dnes. Možná se mýlím, ale jsem o tom přesvědčen.

Došlo však také ke dvěma dalším věcem, které jsme nemohli předvídat a které nebyly zcela šťastné. Předně jsme v lidech probudili celou řadu radikálních očekávání. To je charakteristický rys revolučních hnutí; účastníci HSP získali pocit obrovských možností. „Čeká nás řada vzrušujících změn, chystáme se vytvořit nový typ univerzity. Vytvoříme novou společnost. Začne to tady v Berkeley.“ To je jedna věc, k níž došlo: probudili jsme v lidech nerozumná očekávání ohledně výsledků, jakých může takový typ studentského hnutí dosáhnout. Řada lidí chtěla i po HSP pokračovat, poněvadž tady bylo tohle úžasné

studentské hnutí plné energie a idealismu. Jakmile zakusíte opojný a vzrušující pocit triumfu z toho, že se vám podařilo svrhnout vedení univerzity, je najednou nesmírně těžké vrátit se do třídy a začít dělat domácí úkoly, pořizovat si zápisky a psát semestrální práce. Pro mnoho lidí to nebylo snadné.

Druhá věc, k níž došlo, byla událost, která zcela znemožnila normální občanský život v USA. Myslím samozřejmě válku ve Vietnamu. Na konci šedesátých let, počínaje rokem 1966, začalo být tváří v tvář obrovskému množství protiválečných protestů čím dál obtížnější řídit univerzitu. Hnutí za svobodu projevu nabídlo vzor úspěšného studentského protestu, a dalo tedy vzniknout podobným organizacím po celých Spojených státech. Řada lidí propadla iluzi, že se nám podařilo vybudovat celonárodní studentské hnutí, které přivede obrovskou změnu a bude mít obrovský vliv na průběh transformace amerického života, počínaje válkou ve Vietnamu.

Zmínil jsem se o dvou věcech; ve skutečnosti nastala ještě jedna věc a tou byla naprosto děsivá vulgarizace kultury, k níž došlo pod obecným označením „šedesátá léta“. V šedesátých letech zastávali lidé celou řadu velice hloupých názorů. Domnívali se, že lze dosáhnout okamžitého uspokojení prostřednictvím drog. A pokud člověku neposkytnou okamžité uspokojení drogy, pak ho můžete získat pomocí něčeho, co má stejně chvilkový charakter. V šedesátých letech nebylo snadné lidi přesvědčit, že v normálním životě bývá pocit uspokojení až výsledkem obrovské spousty práce a že je potřeba mnoha let příprav, než vytvoříte něco hodnotného.

Ve své knize *The Campus War* (Univerzitní válka) zkoumáte některé skryté strukturální podmínky, které takřikajíc oslabily systém, učinily ho zranitelným vůči otázkám, jako byl Vietnam. Mluvíte přitom o skutečném generačním rozdílu. Zmíněná očekávání existovala ve společnosti, kde řada studentů pocházela z privilegiovaného prostředí, což pro vaši generaci neplatí.

Ano. Nebyly to děti narozené za Velké krize. Nechci to příliš zjednodušovat, ale přístup studentů z šedesátých let se po psychologické stránce lišil od přístupu studentů z let padesátých. Ti první vyrostli v časech Velké krize a měli za sebou druhou světovou válku. Věděli, co je to ekonomická nejistota. Chápali, co to zna-

mená, když je země v ohrožení. Studenti, kteří sem nastoupili v šedesátých letech, však vyrostli v období nebývalé prosperity a jistoty. Měli sice obavy z atomové války, ale nikdo si nemyslel, že by Spojené státy byly slabé nebo že by se nacházely v zoufalé hospodářské situaci, zatímco ve třicátých letech o tom lidé přesvědčeni byli a hospodářství se tehdy ocitlo v dosti zoufalém stavu. Opět bych se nerad dopouštěl přílišného zjednodušení, ale morální pohoršení je v podstatě středostavovský luxus. Člověk si musí být dostatečně jistý svým osobním statutem a existencí, aby se mohl morálně pohoršovat nad nespravedlnostmi páchanými na jiných lidech. To bylo možné v šedesátých letech, zatímco v padesátých nikoli.

Když toto období analyzujete, domníváte se, že hlavní instituce, zejména univerzity, na studentskou iniciativu dostatečně nereagovaly?

Ano, a nereagovaly na ni z několika důvodů. Mimo jiné proto, že se s něčím takovým nikdy předtím nesetkaly. Tyto instituce vznikly ve dvacátých, třicátých, čtyřicátých a padesátých letech, kdy nic takového jako studentské protestní hnutí neexistovalo. Namítnete možná: A co ve třicátých letech? Nebyli tehdy studenti velice aktivní? Protesty z šedesátých let se však od protestů předchozích generací zásadně liší. Tento rozdíl lze popsat jednou větou. Protestující studenti z šedesátých let ztotožňovali samotnou univerzitu jakožto instituci se silami zla, proti nimž dle svého názoru bojovali. Studenti z třicátých let, kteří brojili proti fašismu nebo se pokoušeli svrhnout kapitalismus, nepovažovali univerzitu za svého nepřítele. Naproti tomu lidé, kteří bojovali za rovnoprávnost černochů nebo proti válce ve Vietnamu, univerzitu jako nepřítele vnímali. A univerzita byla jako cíl mnohem zranitelnější než například Pentagon. Takže zatímco tradiční studentské hnutí, které reagovalo na celonárodní problémy typu zahraniční politiky nebo hospodářského systému, nevidělo v univerzitě instituci, na niž by mělo útočit, v šedesátých letech se terčem útoku stala právě tato instituce.

Často slyším, že první vůdcové Hnutí za svobodu projevu byli lepší než ti, co přišli po nich. Souhlasíte s takovým názorem? Zmínil jste se přece jen o tom, že právě dva vaši studenti k první vůdcům tohoto hnutí patřili.

Nerad bych to příliš zjednodušoval. Stalo se následující. Hnutí za svobodu projevu nevyhnutelně postihla vulgarizace. Ne všichni vůdcové HSP byli špičkoví intelektuálové, ale někteří z nich ano. O Mariu Saviovi to v každém případě platí. Podle veškerých kritérií šlo o vynikajícího studenta a myslím, že je svým způsobem škoda, že neudělal normální vědeckou kariéru, protože na to zcela jistě měl. Na Hnutí za svobodu projevu se ovšem i v jeho začátcích podílela řada lidí, jež jsem vnímal jako oportunisty, kteří se touto cestou snažili získat moc nebo překonat své osobní problémy. To, k čemu později v Hnutí došlo, ovšem nebyl všeobecný pokles IQ. Spíš se z něj pro řadu pregraduálních studentů stala takřikajíc kariérní volba. Začalo to být něco, čemu jste se jako student mohli „věnovat“. Existovala už řada vzorů, a tak se mnozí lidé, kteří si – tak jako původní vůdcové – nevysloužili ostruhy například v boji proti jižanským šerifům, mohli stát prominentními a radikálními studentskými vůdci. Spousta z nich samozřejmě nebyli studenti, ale prostě lidé, kteří přišli do Berkeley, jako třeba Jerry Rubin.⁶ Ten sem nepřišel jako student. Objevil se tady po založení HSP, aby se pokusil zapojit do jeho činnosti. Často šlo o jakýsi druh oportunismu. Nechci použít přímo slovo kariérismus, protože se nejedná o normální kariéru, ale Hnutí za svobodu projevu nabízelo typ příležitostí, které před ním neexistovaly. To přilákalo řadu průměrných lidí.

Jak tyto události změnily univerzitu a náš pohled na to, jakou podobu by mělo mít kvalitní vzdělání?

To je opět velice obtížná otázka a já na ni opravdu mohu dát pouze velmi krátkou a velmi nedostatečnou odpověď. Jedna z věcí, která mě na tomto období zaujala, byla nezdolnost univerzity. Prostě jsme s ocelovou silou akademického prostředí dál sestavovali rozpočty, jmenovali komise a rozhodovali o povyšování a udělování definitiv. Na určité úrovni tedy univerzita projevila v obraně proti tomuto tlaku mimořádnou sílu. V tomto směru si americké univerzity vedly lépe než evropské, protože tradičním institucionálním strukturám nechyběla sebedůvěra, a tak jsme prostě maširovali dál. V podstatě se dá říct, že pokud by někdo usnul v padesátých letech a vrátil se na univerzitu dnes, ohromilo by ho sice, jak podivně se studenti a profesori oblékají...

...a kolik profesori berou...

...a kolik profesori berou (ať už je to dobře nebo špatně) – ale neudivil by ho systém seminářů, kreditů, přednášek, zkoušek, titulů atd. Ten základní aparát se nezměnil. V širší společnosti nicméně působily síly, které ve spojení s radikalismem šedesátých let univerzitu podle mého názoru z dlouhodobého hlediska vážně poškodily.

Jakým způsobem?

To se dá těžko popsat stručně, ale řekl bych, že univerzita do určité míry přestala věřit ve svou elitnost. Univerzita musí z principu usilovat o to, aby byla nejlepší. Neusiluje-li o to, aby byla nejlepší, potom tato univerzita nedělá maximum. Myšlenka, že je něco nejlepší, implikuje, že určité věci jsou lepší než jiné. Někteří profesori jsou lepší než jiní, některé knihy jsou lepší než jiné. Některé myšlenky jsou inteligentní, některé myšlenky jsou hloupé. A univerzitě by mělo jít o kvalitu. Není v tom nic záhadného. To máte jako sanfranciscští '49ers.⁷ Snaží se mít ty nejlepší trenéry a nejlepší hráče a nutí je dělat, co je v jejich silách. My se údajně snažíme získávat ty nejlepší profesory a nejlepší studenty, čímž myslím nejlepší po intelektuální stránce – jako profesory intelektuální elitu země a jako studenty intelektuální elitu z Kalifornie a lidi odjinud. A tyto profesory a studenty pak nutíme pracovat na té nejvyšší možné úrovni. Takový je stále náš ideál, ale už se to trochu stydíme říkat veřejně. Začíná se prosazovat názor, že se za tím vším možná ve skutečnosti skrývá jakási mocenská struktura, útlak a kolonialismus a že bychom měli opustit myšlenku, podle níž jsou některé knihy ve skutečnosti lepší než jiné a někteří studenti a profesori lepší než ostatní. A to je chyba. Pokud totiž přestanete věřit v kvalitu, pokud přestanete věřit, že konečným kritériem úspěchu v téhle hře je rozdíl mezi lepším a horším, mezi kvalitním a nekvalitním, pak jste zradili ideál univerzitního světa. Nechci to zveličovat. Nechci tvrdit, že jsme se své elitnosti zřekli. Máme však méně sebedůvěry, než jsme měli v padesátých a šedesátých letech.

Napsal jste: „K tradičním cílům humanitního vzdělání patřila snaha o to, aby student či studentka překonali náhodné atributy svého původu. Člověk je přizván, aby se jako jednotlivec nově definoval ve

světle univerzální lidské civilizace a kulturní tradice.“ A dále: „Důraz byl položen na individualitu v rámci univerzality. Dnes jedinec neodvozuje svou identitu z individuální snahy o sebedefinování, ale spíše od skupiny, k níž náleží.“

Ano. To je konkrétní příklad toho, o čem jsem mluvil. A myslím, že jde o ten nejhorší příklad. Opustili jsme myšlenku, že univerzita studenta vybízí, aby se stal součástí univerzální komunity vědců, univerzálního společenství lidské civilizace, kde se lze individuálně definovat prostřednictvím účasti na univerzální lidské civilizaci. Dnes se lidé ptáme, k jakému patří etniku či rase nebo jaký je jejich gender. To je základní složkou naší osobnosti. Člověk už sám sebe nedefinuje. Definuje ho jeho rasa, gender, třída, etnická příslušnost a kulturní zázemí. A to není jenom hloupé, to je špatné. Já proti tomu brojím, ale řada lidí dnes tuto myšlenku podle mého názoru přijímá. Považují ji za zcela legitimní. Lze to formulovat například tak, že v Americe se takové věci běžně pokládaly za nahodilé. Jako když je člověk levák nebo má modré oči. Svůj život přece nepostavíte na tom, že jste levák. A nepostavíte ho na své etnické příslušnosti nebo rase. To jsou pouze hloupé akcidenty vašeho původu. Seriózní profesionální intelektuál nebo intelektuálka vnímají skutečnost, že se narodili coby příslušníci určité rasy či pohlaví, jako nahodilý fakt. Člověk vytváří sám sebe v podobě individuálního intelektu. To je to podstatné. Univerzita vám nabízí členství v univerzálním lidském společenství vyspělé kultury. A v rámci tohoto společenství vytváříte sám sebe jako seriózního jednotlivce. Dnes ovšem jinak nevinným dětem říkáme: „Podívej, ty jsi vyšel z tohoto prostředí, a to tě navždy definuje.“ Pokud něco takového tvrdíme, pak se tím podle mě připravujeme o jednu ze základních výhod univerzitního vzdělání. Předtím jsme říkali, ano, pocházíš z tohoto prostředí, můžeš na ně být hrdý, ale my ti nabízíme něco lepšího. Necháme tě, aby ses nově definoval. A k tomu ti poskytneme jako zdroj celé lidské dějiny. Ale dnes jsme dokonce zavedli tenhle hloupý povinný kurz zvaný Etnická studia, kde nutíme lidi studovat americké kultury s cílem oslavit rozmanité formy ve skutečnosti zcela běžných jevů. Na tom, že se člověk narodí jako příslušník určité rasy nebo pohlaví, není z intelektuálního hlediska nic zvláštního.

S ohledem na váš původ – uvedl jste, že vaše matka byla lékařka, a že jste si tudíž zvykl na liberální prostředí, které zřejmě nebylo zcela běžné –, byste ovšem nejspíš souhlasil s názorem, že je třeba do určité míry rozšířit kánon. Chcete říct, že tento problém přerostl v něco jiného?

Přesně tak. Nikdy jsem úplně nevěřil v existenci něčeho takového, jako je „kánon“. Bylo zde něco, čemu se říkalo „klasika“. Jednalo se o to, že existoval soubor děl lidské civilizace, která jsme vzhledem k jejich intelektuální kvalitě, historickému významu nebo obojímu pokládali za základní složku vzdělání. Platón je historicky významný a současně vykazuje vysoké intelektuální kvality. Marx má nesporný historický význam, byť lze diskutovat o intelektuální hodnotě jeho díla. Ale lidé by si je měli přečíst oba. Jde o to, že vám univerzita předává lidskou civilizaci s řadou kvalitních a významných kulturních a intelektuálních výkonů. Tato představa byla nyní zpochybněna. Dnes se má za to, že jedna kniha je stejně dobrá jako druhá. Kdysi jsem se na jedné další univerzitě přel s člověkem, který tvrdil: „No, víte, Bugs Bunny je stejně dobrý jako Shakespeare. Jsou to prostě jenom texty. Jeden text je textem ve stejné míře jako jiný text.“ A vedení jedné katedry anglistiky na jisté univerzitě prohlásilo: „Ve skutečnosti bychom se neměli jmenovat Katedra anglického jazyka a literatury, ale Katedra textových studií.“ A z pohledu textových studií je krabice od ovesných vloček stejně dobrá jako Shakespearův sonet. Je to prostě všechno jakýsi nesmysl. Vždycky můžete francouzsky prohlásit: „*C'est la textualité du text.*“ Jediné, co hraje roli, je určitý druh textuality. Podle mě to není jenom hloupé, je to sebedestruktivní. Pokud totiž nevěříte, že existují nějaké kvalitativní rozdíly, pokud jsou všechny názory stejně platné a všechny texty stejně dobré, proč by vám potom, proboha, daňoví poplatníci a vaši studenti platili za to, že jim o těchto věcech přednášíte? Chci tím říct, že naše poslání je zcela závislé na víře v kvalititu.

A na tom, že studenty učíme myslet.

Rozhodně. Myšlení ovšem může mít různé podoby.

Nemůžete studenty učit prostě jen myslet. Musíte je naučit přemýšlet citlivě a kriticky o interpretaci poezie. Musíte je naučit, jak mají rigorózně uvažovat při analýze filozofických argumentů. Musíte je

naučit přemýšlet v laboratoři o tom, jak provádět pokusy. Řeknete-li prostě, že naše metoda spočívá v tom, že učíme lidi myslet, pak to vypadá, jako by kurzy, kde se jenom debatuje, byly stejně dobré jako cokoli jiného. Lidé sedí a mluví o svém dospívání, o tom, jaký prožívali útlak, v jakém společenství se pohybovali atd. V takovém případě podle mě nejde o seriózní formu intelektuálně exaktního myšlení. To je jenom jakási samolibá introspekce.

A součástí vzdělání je snaha jít dál.

Přesně tak. Součástí vzdělání je v mém podání to, že studenty učím, aby se pokusili překonat náhodné atributy svého původu a přemýšleli o věcech, o kterých by jinak nikdy nepřemýšleli. Na střední škole vás nikdo neučí o různých neurobiologických přístupech k řešení problému vědomí – pokud tedy nejde o nějakou mimořádnou střední školu. O něčem takovém můžete přemýšlet, až když se dostanete na nějakou vyšší úroveň.

Co se snažíte předat svým studentům? Co chcete, aby si odnesli ze přednášek a seminářů Johna Searla?

Spoustu věcí. V první řadě mám v semináři nějaký bezprostřední cíl. Jedná-li se o seminář z filozofie jazyka, studenti by v něm měli pochopit, jak funguje jazyk. A měli by rozumět hlavním teoriím fungování jazyka. Nestydím se ovšem uvést, které teorie pokládám za správné. Poučím vás o teoriích ostatních, ale nebudu před vámi skrývat svoje názory. Tohle byste měli vědět, až budete z tohoto semináře odcházet. Měli byste rozumět obsahu semináře. A pak byste si měli osvojit jakýsi ukázněný způsob čtení a studia v rámci semináře. Musíte číst články a psát semestrální práce a připravovat se na zkoušky. A pokud dosáhnu svého cíle, pak byste měli být s to přečíst si nejnovější filozofické časopisy a články o dané problematice. Říkám studentům, že dosáhnu-li v tomto pregraduálním kurzu svého cíle, měli by být schopni složit z tohoto kurzu – tedy buď z filozofie jazyka nebo z filozofie mysli, což jsou dva předměty, které učím – doktorandskou kvalifikační zkoušku.

Ale kromě toho, co jsem právě řekl, se při výuce především snažím – jako by se o to měl snažit každý učitel –, abych byl příkladem určitého způsobu myšlení a modelem určité senzibility. Podstatné je, co ztělesňujete. Je to stejně důležité a v jistém smyslu důležitější než to, co při-

mo říkáte. Svým příkladem zprostředkováváte studentům představu o tom, co znamená podílet se na procesu bádání a výzkumu, co znamená formulovat myšlenky a čelit kritice jiných myšlenek a pak se snažit vyrovnat se s konfliktem, který mezi těmito myšlenkami vzniká. Styl, který ztělesňujete, a model senzibility, který vyjadřujete, jsou tedy stejně důležité jako obsah kurzu. Člověk o tom nesmí moc přemýšlet. Není to tak, že jdete do třídy a říkáte si, dneska to ze mě musí být opravdu cítit. Děláte, co potřebujete. Ale na konci semestru nebo – což je ještě důležitější – o deset let později, když se vaši studenti přijdou podívat na univerzitu, je na nich vidět, zda jste je ovlivnil. To je podle mého názoru stejně důležité jako náplň kurzu.

Existuje něco, co by měli studenti udělat, aby se připravili na nové tisíciletí?

Tvrdě pracovat. Zjistil jsem, že zejména studenti v Berkeley touží po někom, kdo je

pro věc nadšený. Chtějí od profesora vědět, zda mu na tom, co vyučuje, opravdu záleží. Jestli je pro svůj obor intelektuálně zapálený. A mají pozoruhodný instinkt, díky němuž rozpoznají podvodníky, falešný zájem a různé formy intelektuální lži. Myslím, že mají instinktivní schopnost si takových věcí všimnout. Studenti v Berkeley lační po intelektuálním zápalu. O všech studentech to říct nelze. Když jsem učil na jiných univerzitách – a já učím na řadě univerzit –, setkával jsem se se studenty, kteří nebyli o nic hloupější než studenti v Berkeley, ale chybělo jim zaujetí pro obor. Byli apatičtější. Nenašel jsem u nich onen hlad po zapálených učitelích. Postrádali nadšení, které vidím u svých studentů v Berkeley.

Děkuji vám.

Přeložil Milan Orálek.

Aluze děkuje profesorovi Searlovi a Harrymu Kreislerovi za svolení k otištění tohoto překladu.

Aluze wishes to thank professor John Searle and Harry Kreisler for their kind permission to publish this translation.

Tento rozhovor byl původně odvysílán v září 1999 jako televizní interview v rámci série Conversations with History, a to pod názvem „Philosophy and the Habits of Critical Thinking“: <http://www.youtube.com/watch?v=giwXG3QYWQA> (video) a <http://globetrotter.berkeley.edu/people/Searle/searle-con0.html> (text)

John R. Searle (1932) je americký filozof a Slusser Professor of Philosophy na University of California v Berkeley. Zabývá se filozofií jazyka a myslí a sociální filozofií. Mezi jeho práce patří např. *Speech Acts* (1963), *Intencionalita* (1983), *The Construction of Social Reality* (1995), *Making the Social World: The Structure of Human Civilization* (2010) aj. Česky vyšel soubor přednášek *Mysl, mozek a věda* (1994) a slavná studie „Logický status fikčního diskurzu“ (http://aluze.cz/2007_01/07_Studie_-_Searle.php).

Harry Kreisler je výkonným ředitelem Institutu mezinárodních studií na University of California v Berkeley a producentem a moderátorem pořadu *Conversations with History*. Z rozhovorů vzniklých v jeho rámci vzešla Kreislerova kniha *Political Awakenings* (2010).

Poznámky:

- 1 [American Telephone and Telegraph – americká telekomunikační společnost. – Pozn. překl.]
- 2 [Horace Mann (1796–1859) byl americký politik a školský reformátor. – Pozn. překl.]
- 3 [Edward Strong (1901–1990) vykonával v letech 1961–1965 funkci rektora Berkeleyyské univerzity. Původní profesí byl filozof a sociolog. – Pozn. překl.]
- 4 [Clark Kerr (1911–2003) byl profesor ekonomie a univerzitní pracovník. Zastával funkci prvního „rektora“ University of California. – Pozn. překl.]
- 5 [Mario Savio (1942–1996) – politický aktivista. Oženil se s níže zmiňovanou Suzanne Goldbergovou. – Pozn. překl.]

- 6** [Jerry Rubin (1938–1994) byl americký politický aktivista činný v šedesátých a sedmdesátých letech. Později se věnoval podnikání. – *Pozn. překl.*]
7 [Fotbalový tým – míněn americký fotbal. – *Pozn. překl.*]